

לב להבין

הבנה ועיון במקרא

גיליון צ"א

פרשת ויקהל

תשפ"ב

על סדר
פרשת השבוע

לב הדברים

ביאורי
מקראות

להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה, ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה, אלא כך אמרו נשיאים, יתנדבו צבור מה שמתנדבים, ומה שמחסרין אנו משלימין אותו, כיון שהשלימו צבור את הכל, שנאמר 'והמלאכה היתה דים' (לו, ז), אמרו נשיאים מה עלינו לעשות, הביאו את אבני השם וגו', לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה, ולפי שנתעצלו מתחלה, נחסרה אות משמם, והנשאם כתיב.

ולכאורה יש כאן תמיהה עצומה, שהרי הדרשה היא ממה שנאמר 'והמלאכה היתה דים', ופסוק זה נאמר בכלל להלן, בסיום נדבת העם מכל ישראל, הרבה אחרי שנכתב על תרומת הנשיאים, וכיצד דרשו מכל שהביאו אחר כל העם.

אבל המתבונן יראה שענין זה נדרש מפשטות הכתובים. שהרי שינה הכתבו נדבתם מנדבת שאר העם, שהרי כלפי כולם נכתב שהביאו נדבה סתם, ואילו כלפי הנשיאים נכתב שהביאו לצורך מסוים, אבנים לחושן ולאפוד, שמן ובושם לשמן המשחה ולקטורת. וממה שנכתבה תכלית הבאתם משמע שבא הכתוב להדגיש שהתנדבו למלא חסר צורך מסויים.

והנה כבר נכתב כאן להראות שבעת ציווי המשכן בפרשת תרומה, שינה הכתוב מהסדר הראוי, וקודם לכל ציוה על הנדבה באופן כללי, ולאחר מכן, פרט איזה נדבה יקחו מבני ישראל, ורק לבסוף כתב שתכליתה היא הקמת משכן להשם.

וסיבת הדבר היא שלא תסבור שיש צורך לגבוה בתרומתם ובמעשי ידיהם, אלא כל תכלית הנדבה הוא שיהיו ראויים לכך שיבוא השם לשכון בתוכם, וזה יכול להתקיים על ידי שכל אחד יביא את נדבת ליבו לפני השם. וכזה נתבאר מה שהאריכה התורה בפרשתו על כך שהמלאכה היתה דיה

וַיָּבִיאוּ הָאֲנָשִׁים עַל הַנָּשִׁים כָּל נְדִיב לֵב הָבִיאוּ קָח וְנָתַן וְטָבַעַת וְכוּמָז כָּל כְּלֵי זָהָב וְכָל אִישׁ אֲשֶׁר הָנִיף תְּנוּפֶת זָהָב לַיהוָה:

יש לתמוה למשמעותה של תנופת זהב זו. ויש שביארו שהוא למעלת וחשיבות תרומת הזהב, הניפו להראותה לשאר העם. אך עדיין יקשה, שהרי בפסוק לכאורה משמע שהייתה חלוקה ברורה - תכשיטי הנשים הביאו למשכן ללא תנופה, ורק זהב שהיה נדבת האנשים הניפו לגבוה.

והנה כבר נתבאר כאן והוכח מכ"מ שגדר ה'תנופה' היא לבטא את ההרמה לגבוה ולייחס הדבר לכך שהכול להשם הוא. (ובכך שאני מ'תרומה' שבאה להרים מאשר לאדם לגבוה, תנופה באה לייחס הדבר מעיקרו ולומר שמאז ומעולם היה של הקב"ה).

וממילא נבין, שהרי תכשיטי האנשים לא היו קיימים זהמכבר, שהרי נתרמו ונידבו בשעתו לצורך העגל, כמו שמפורש בקרא, שאהרן אמר להם 'פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשים ובניכם', ואילו הם הלכו 'ויתפרקו את נזמי הזהב אשר באזניהם'.

ואחר שכל תכשיטיהם וזהבם הוקדשו כבר לעגל, על כן הוזקקו לתנופה זו, לייחד את הזהב שלא תתערב בו אותה מחשבת פיגול, ויהיה ראוי לשמש לתכלית הנעלה, להיות כחלק מבנין משכן השם שנתרצה לשוב לשכון בתוכם כבתחילה.

וְהַנָּשִׂאִם הָבִיאוּ אֶת אֲבָנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אֲבָנֵי הַפִּזְאִים לְאֶפֹּד וְלַחֹשֶׁן: וְאֶת הַבֹּשֶׂם וְאֶת הַשֶּׁמֶן לְמָאֹר וְלַשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלַקְטֹרֶת הַפָּמִים:

רש"י הביא דברי חז"ל - אמר ר' נתן, מה ראו נשיאים

וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כֶּנֶס נְחֹשֶׁת בְּמִקְרָאֵת
הַצִּבְאוֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

בציורי המשכן, הכיור אינו בא ליכתב יחד עם כל כלי המשכן בפרשת תרומה, אלא נכתב כפרשה לעצמה כחלק מסדרי העבודה. והביאור בזה שאין לו דין בעצם של כלי שרת חלק מתבנית הבית, והוא אף אינו מעכב, שהרי ביום הכיפורים היה הכהן הגדול מקדש ידיו ורגליו מקיתון של זהב, וכן מצינו בו שמימיו היו נפסלים בלינה. אלא כל תכליתו הוא רק במה שהיה משמש לכהנים לגשת לפני השם.

ולפי זה יבואר היטב מדוע דווקא הוא נבחר להיעשות על ידי המראות הצובאות. שהרי ידוע מה שדרשו חז"ל שבתחילה לא רצה משה לקבל מהם, בתואנה שהם משמשות ליצר הרע, ואזי גילה לו הקב"ה שאותם המראות אכן יכולות לשמש גם לתכלית הנעלה של העמדת עם ישראל. וכן הוא הדבר בכיור, שהוא אינו כלי קדוש לכשעצמו, אלא רק בתור שימוש, ככלי לגשת לפני השם.

והותר, לא רק למנות שבחן של ישראל באו כאן, אלא לציין ולומר שאכן – התקיימה תכלית נדבת המשכן בצורתה וכתקנה.

ולפי זה נבין שזהו גופא היה התביעה על הנשיאים, שסברו להשלים את החסר ולהביא את מה שיחסר למלאכת בית ה'. וזה היה בניגוד לצורה בה הייתה אמורה להתקיים נדבת המשכן – לא כבנין הנזקק למי שישלימו, אלא אדרבא – בצורה שהכול חפצים לתת לה' את כל אשר להם.

ובזה יובן מה שאמרו חז"ל בהמשך הדברים: **לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה, ולפי שנתעצלו מתחלה, נחסרה אות משמם, והנשאם כתיב**. היינו שבמה שסברו להביא את שכיות החמדה שרק להם כנשיאים היה תחת ידם, סברו לבטא את גדולתם לפני המלך ה' אשר לא ניכר שוע ודל לפניו. ועל כן תיקונם היה שנתנדבו תחילה לעבודת המזבח, ונדבתם הביאו על גבי העגלות, שלא נחסרו למשכן בעצם, אלא באו לתוספת כבוד וגדולה לבטא דרך שררה ומלכות – ובכך הכירו בגדלותו של מלך הכבוד.

ענין
כפרשה

לב לדעת

היחס בין המשכן לשבת – בהגדרת דרגתם של בני ישראל

ממה שראתה התורה לחזור ולכפול את כל ענייניו של המשכן מתחילה, יש לנו ללמוד שלא הרי המשכן שלפני החטא כהרי המשכן שלאחר החטא. השינוי הבולט והמרכזי ביותר הוא מקום הופעתה של פרשת השבת. במשכן שלפני החטא פרשת השבת באה כחתימת הציורי אל בני ישראל, ובמשכן של פרשת ויקהל מופיע המשכן כהקדמה לציורי בניית המשכן, ויש להבין משמעותו של ענין זה.

והנה כבר הובא כאן להראות, שבספר בראשית נכפלה פרשת בריאת העולם, ובכללם גם נשנה סדר בריאת האדם. בפרשה הראשונה – תואר כ'צלם אלוקים', שתפקידו הוא למשול בכל הבריאה, ולבסוף תואר כ'עפר מן האדמה' שמטרת בריאתו היא לעבדה ולשמרה.

והאמת שב' דברים אלו משלימים אלו את אלו – האדם אכן מורכב הן מצלם אלוקים והן מעפר מן האדמה, ויש כאן ב' צורות לקיום האדם בעולם – או כשר בממלכת האלוקים, או להיפך – כעבד בעולמו שעליו מוטל לעבדה ולשמרה. והדבר תלוי ועומד, במצבו של האדם, זכה – יזכך את עפרו ויהיה כצלם אלוקים, ויעמוד כמלך על הבריאה. לא זכה, יימשך אחר עפרו, ותפקידו יהיה לעבוד את האדמה.

והנה פרשת שבת בראשית כתובה ומוטלת בין ב' פרשיות אלו, מובדלת מכאן ומכאן. אפשר לראות בה סיום של סיפור הבריאה הראשון, ואפשר לראות בה מקור התחלה לסיפור הבריאה השני.

ובאמת יש בזה לכאן ולכאן. גם לאדם שעומד כשר על העולם, באה השבת להזכיר מיהו המלך האמיתי על העולם, ולמי עליו לייחסו. אבל השבת גם משמשת יסוד ושוורש לאדם שנדרש לעבוד את העולם – תחילת עמלו הוא יום השבת שבו הוא נדרש להכיר כי הכול מהקב"ה הוא, וממנו לא נצרך מאומה, ורק מתוך גישה זו הוא יכול לבוא לעבדה ולשמרה.

ונמצאו הדברים מפורשים בחז"ל בגמ' מסכת סנהדרין (לה, א): ת"ר: אדם נברא בערב שבת ומפני מה שלא יהו המינים אומרים שותף היה לו להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. דבר אחר שאם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמך במעשה בראשית. יש לנו כאן את ב' הניגודים, מחד שלא יאמרו שותף היה לקב"ה במעשה בראשית. היינו שדרגתו של האדם בבריאה גבוהה כל כך, עד שהיה מקום לטעות כאילו היה שותף בבריאה עצמה. ובאידך - יש כאן גם בחינה של עבדות, שאומרים לו 'יתוש קדמך' - היינו שסוף סוף הוא נברא כמשמש וכעבד של כל הדבר הגדול הזה.

בני ישראל, כשעמדו למרגלות הר סיני, חזרו למעלת אדם הראשון לפני החטא, זכו למעלה זו שניתנו כשרים על כל העולם, 'ממלכת כהנים וגוי קדוש'. עד שביקש הקב"ה לגלות מלכותו עליהם ולבוא לשכון בתוכם. ותכליתו של ציווי המשכן מסתיים בנתינת יום השבת לישראל 'לדעת כי אני השם מקדישכם' - לדעת ולהכיר מהיכן באו למעלה גדולה זו.

ולמרות שכבר קודם לכן נצטוו בשביתת השבת, לקדש ולשמור יום השבת. אבל עד עתה ניתן להם בצורה שהוא בעצם יומו של הקב"ה, רק שמהם נדרש לקדשו ולכבדו. אבל כאן בפרשה זו עלו בדרגתם עד שניתן להם עיקרו של יום, כביכול שהם עצמם ינוחו ביום זה, כשם שהקב"ה נח ושבת בו: 'כי אות הוא פני וביניכם לדתיתכם לדעת כי אני יי מקדישכם' - ופי' רש"י 'אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם, בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה'.

ובגמ' דרשו: 'לדעת כי אני ה' מקדישכם' - אמר לו הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גוזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם'. ובפשטות יש להקשות, שהרי השבת לא נאמרה כאן לראשונה, וניתנה כבר במן ובלוחות ובפרשת המשפטים, ולקבלת חז"ל נאמרה כבר במרה. אבל לפי האמור יואר - שעד עתה הייתה השבת בתורת יום קדוש ומבורך, אבל כאן נתחדשה השבת בתורת 'מתנה טובה' שניתנה לישראל עצמם: 'פני וביני פני ישרא'ל אות הוא לעולם' - כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש'.

ועל כרחק שמדריגה זו נובעת כביכול מחזרה אל הפרשה הראשונה, מהגעה אל מצב נעלה לפיו עיקר היחס לאדם הוא כ'צלם אלוקים', ועל כן ניתנה לו שותפות, כביכול עם הקב"ה במעשי הבריאה. וכמו שאמרו חז"ל - שהשומר שבת כהלכתה נעשה שותף במעשה בראשית. ואם כך - גם ראוי הוא שיינתן לו יום מנוחתו של הקב"ה.

ומזה גם נובע גדר מה שנתחדש כאן 'שבת שבתון' ולמדו מכך 'מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי'. יש 'מנוחת עראי' - שנועדה להחליף כוח להמשיך המלאכה. אבל יש לעומתה 'מנוחת מרגוע' - שהיא מנוחה שבאה לרגל השלמת ותכלית המלאכה, מנוחה זו שייכת ביסודה רק לקב"ה אשר 'בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלוקים לעשות'. אבל כאן ניתנה אף לישראל, שנחשב כאילו גם הם כילו והשלימו מלאכתם, ושותפותם בהעמדת העולם.

אבל כל זאת הוא במשכן שלפני החטא, בו היו במעלתם העליונה, כנזר וכתכלית הבריאה. לאחר שחטאו בעגל וירדו ממעלתם, גם מקומם ביחס לעולם השתנה. ומעתה ניתן להם המשכן כמקום עבודה ששם יוכלו להקדיש מעשי ידיהם לפני השם. וממילא השבת היא כהקדמה למלאכת המשכן, כשם שהיא הקדמה לתולדות האדם כמשרת הבריאה וכמשמש לפני האלוקים. המשכן שלאחר החטא מבטא את כך שהאדם על ידי עמלו - יוכל להקדיש מעשי ידיו לשם האלוקים. וממילא השבת היא נקודת התחלה לעמלו של האדם, מנוחה שלפני העבודה, לדעת כי בעצם העולם של הקב"ה - והוא נדרש לעבוד ולשמרו.

ולהשלמת הדברים נראה להצביע על עובדה מפליאה, שהרי בשבת נאסר לעשות 'כל מלאכה', ולכאורה כל מלאכות שבועולם בכלל. אבל בפועל, מלאכות האסורות בשבת הם דווקא אותם המלאכות שנעשו במשכן, ויש לתמוה, ואולי יש מלאכת המשמשות לבניית העולם, שלא נצרכו למשכן. אבל מכאן אנו יכולים ללמוד, שכל עמל האדם בעולמו תכלית אחת מכוונת לו - לבנות מקום לשכינה מחד, ולקדש את העולם לשם השם מאידך. וכל אשר לא יעמוד בגדר זה, עמל שוא ושקר הוא, ואינו נחשב כלל חלק מבניית העולם, ויצירה משמעותית שנועדה לקדמו אל תכליתו האמיתית.